

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2021.2\(314\).13](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2021.2(314).13)

CZU:821.135.1-146.2.09

BALADA „MEȘTERUL MANOLE”: O INTERPRETARE ARHETIPALĂ

TATIANA BUTNARU

Doctor în filologie, conferențiar universitar

E-mail: tbotnaru66@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5771-9081>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” (Chișinău)

The Ballad „Meșterul Manole”: an Archetypal Interpretation

Abstract

In this article, the interpretation of the ballad „Meșterul Manole” found expression in an archetypal perspective, in correlation with the message of ideas, the legendary-historical significance and the sources of mythical inspiration. A symbol of the aspiration for the perfection of a work of art, the ballad is a masterpiece of universal inspiration, where the motive of human sacrifice in the service of a social, aesthetic, spiritual ideal becomes the essence of our millennial spirituality, is the artistic synthesis of a sacred space of values their fundamentals. One of the distinctive features of the ballad is the opening to new areas of mythical transcendence, orientation to some original images, with an ancient mythological substratum, prone to successive changes, to reveal new dimensions in the aesthetic perception of the world, in the context of serious meditations on life. and death, fulfillment, and sacrifice, about the perpetuation of the human spirit through creation.

Keywords: sacred space of values, historical synchronization, elegiac chords, ballad versions, general-human values, myth of the creator, mythical-ritual initiation, sacred history, metaphorical associations, the sacrifice of building.

Rezumat

În articolul de față și-a găsit expresie interpretarea baladei „Meșterul Manole” dintr-o perspectivă arhetipală, în corelație cu mesajul de idei al semnificației legendar-istorice și al surselor de inspirație mitică. Simbol al aspirației pentru desăvârșirea unei opere de artă, balada reprezintă o capodoperă de inspirație universală, unde motivul sacrificiului uman, pus în slujba unui ideal social, estetic, spiritual, devine esența spiritualității noastre milenare, este sinteza artistică a unui spațiu sacru de valori circumscrise în aspectele lor fundamentale. Una dintre trăsăturile distinctive ale baladei constă în deschiderea către noi zone de transcendență mitică, în orientarea către niște imagini originare, cu un substrat mitologic străvechi, predispus modificărilor succesive, pentru a dezvălui noi dimensiuni în percepția estetică a lumii, în contextul

unor meditații grave despre viață și moarte, împlinire și sacrificiu, despre dănuirea spiritului uman prin creație.

Cuvinte-cheie: spațiu sacru de valori, sincronizare istorică, acorduri elegiace, versiuni baladești, valori general-umane, mitul creatorului, inițiere mitico-ritualică, istorie sacră, asociații metaforice, jertfa zidirii.

Balada „Meșterul Manole”, una din cele mai reprezentative scrieri din patrimoniul nostru folcloric, dezvăluie destinul creatorului de frumos, „reprezintă o sinteză și un simbol al unui destin artistic, o proiecție într-un spațiu spiritual mitic, a unei existențe care s-a identificat cu frumosul și s-a devotat creației” (Ciompec, 1979, p. 115). Necesitatea studierii acestei balade rezultă dintr-o serie de principii metodologice, cu anumite determinări istorico-sociale, în rezultatul interferenței diferitor straturi culturale. Drama omului de creație predispus unui consum interior pentru desăvârșirea unei opere de artă, ideea despre jertfa zidirii și aspirația spre absolut determină, în linii mari, substraturile arhaice concretizate în mesajul baladei. Originea acestui subiect își poate găsi expresie în dependență de anumite principii estetice, avem în vedere un rit fundamental de întemeiere condensat într-o istorie sacră despre mănăstirea Argeșului, așa cum a fost atestat ulterior în documentele de epocă, fiind vorba de „vechiul substrat de tradiții și legende al jertfei zidirii... comun întregii umanități” (Vrabie, 1966, p. 70). În mai multe variante înregistrate pe teren, vedem o tendință de contaminare și adaptare a materialului de circulație folclorică unor criterii artistice noi. În majoritatea cazurilor, este respectată convenția clasică, iar narațiunea epică este plasată între ficțiunea mitică și sincronizarea istorică, evoluând sub semnul unei regăsiri spirituale. „Localizarea la Curtea de Argeș a temei despre zidirea femeii, cu marea ei putere de a impresiona, accentuează I. Taloș, a avut consecințe numeroase asupra poeziei înseși, înainte de toate, ea a atras bogata floră de legende care circulau anterior în legătură cu mănăstirea...” (Taloș, 1973, p. 264), generând niște situații inedite în asimilarea surselor mitico-legendare. În consecință, după cum afirmă în continuare exegetul, „cu ocazia noii localizări” nu numai că se poate depăși „un caracter oarecum etnografic”, dar are loc conceptualizarea valorilor, este „un exemplu desăvârșit de întinerire a temelor folclorice” (*ibidem*, p. 264).

Acțiunea baladei se desfășoară în dependență de circulația variantelor:

„Pe Argeș în jos,
Pe un mal frumos” (AF AȘM, 1966, f. 10).

sau

„Pe un plan frumos” (AF AȘM, 1968, f.86).

unde

„Plimbă, mi se plimbă,
Domnul Negru Vodă,
Cu opt telegari,
Nouă meșteri mari,
Cu Manole zece,
Care mi-i întrece” (AF AȘM, 1968, f. 86-90).

În opinia specialiștilor (Munteanu, 1982, p. 308), Negru Vodă figurează în baladă în locul lui Neagoie Basarab, din porunca căruia a fost construită mănăstirea de la Curtea de Argeș. Dorind să ridice o biserică „cum n-a fost alta”, în unele versiuni, însuși domnitorul participă la alegerea unui „loc de mănăstire” și pornește în căutarea unui „zid vechi și mucezit, demult părăsit” (AF AȘM, 1968, f. 86-90). Într-un text depistat în sudul Basarabiei (astăzi în regiunea Odessa), aflându-se în căutarea zidului, Manole cu meșterii îl întâlnesc pe „Noiam purcăraș”, care-i duce la locul râvnit:

„Mult că n-a umblat,
Peste zid a dat” (AF AȘM, 1968, f. 86-90).

Motivul surprării zidurilor se împletește cu necesitatea de a fi sacrificată o ființă omenească și „zidirii” acesteia în temelii. Manole are revelația unui vis, care va salva, în cele din urmă situația și decide:

„Cea dintâi femeie, soțioară,
Care s-a ivi,
Mâine-n zori de zi,
Cu vin de băătură,
Cu brânză de mâncătură,
Pe-ea s-o suim,
Pe zid s-o zidim” (AF AȘM, 1966, p. 10-12).

Cronologizarea motivului pare să fie determinată de niște colizii interioare, care aprofundează sursele de inspirație mitică. Ceea ce Negru Vodă poruncește „ca domn”, se convertește prin sacrificiul lui Manole într-o valoare estetică superioară, devine un „teribil memento pentru toți slujitorii artei” (Caraman, 2000, p. 201). Cu alte cuvinte, se poate intui drama artistului, care, fiind pus față-n față cu tirania unui despot, își găsește o singură alternativă, de immortalizare prin opera de artă. „Zbuciumul lui Manole”, în tendința de a zămisli frumosul, „este zbuciumul oricărui mare creator de valori umane” (Vrabie, 1966, p. 86). Păstrând prin convenție deschiderea spre mitologie, balada transpare printr-o declanșare de lumini și umbre, indică necesitatea unei jertfe pentru temeinicia zidurilor. Din aceste considerente, Meșterul Manole capătă semnificația generalizată a creatorului de frumos, conștient de gravitatea situației în care se află. Potrivit precizării lui E. Munteanu, el reprezintă „pe fiecare creator de artă și de acțiune, fiecare zămisliitor și întemeietor care să îngroape în efortul lui tot ce are mai scump : nu se poate viață nouă fără jertfă” (Munteanu, 1982, p. 224). Jertfa Meșterului Manole implică ascensiunea omului la o dimensiune simbolică, datorită căreia se manifestă rosturile sale existențiale circumscrise în lumina inițierii dacice.

Modificările parvenite în rezultatul fenomenului de contaminare a diferitor elemente și clișee artistice transferă drama creatorului într-un context estetic aparte, unde vedem existența simultană a mai multor motive, iar imaginile artistice reproduse transpar în relație de complementaritate cu unele toposuri de proveniență mitică,

desprinse fie prin filiera unor legende străvechi, fie din experiența generalizată a existenței umane. Depășind sfera familiară, observăm prezența unor situații poetice, care vor transpune sub cele mai diferite forme și la diferite niveluri de receptare mitică. Pentru a revărsa o lumină mai discretă asupra condiției artistului, autorul popular a fixat în sistemul său estetic și metafora „femeie – biserică”, care ar putea fi interpretată dintr-o perspectivă multiplă. Aproape înrudite, aceste motive caută să pătrundă în dezlegarea unor taine ascunse ale spiritului omnesc. Cu această ocazie, S. Ispas vorbește despre „biserica biruitoare” întruchipată „printr-o sintagmă familiară creștinismului ortodox” (Ispas, 2002, p. 262). Desăvârșirea unei opere semnifică ideea „de sacru, de sublim și de frumos” – categorii estetice, care, totodată, mai sunt orientate și spre ideea generalizată de neam. Exegeta are în vedere, în același timp, cultul strămoșilor, „recunoașterea lor, comemorarea și actualizarea actelor sacrificiale, reprezentări prin biserică construită de meșterul-arhitect Manole” (*ibidem*). Dacă biserică include ideea unei valori sacre, atunci femeia atinge aceeași dimensiune prin destinul ei, de a perpetua existența omenească. Păstrând prin convenție deschiderea spre mitologie, în balada „Meșterul Manole”, prezența femeii e determinată de un impuls lăuntric, cu semnificație dublă – ea este născătoarea vieții și imboldul spre creație. De aceea, mitul creatorului este, în același timp, și cântecul de lebadă al femeii, care acceptă sacrificiul pentru împlinirea menirii sale supreme, de dăruire și desăvârșire spirituală. Din interiorul sufletesc al lui Manole, drama creației este transferată în universul Anei, pentru care necesitatea jertfirii de sine devine o condiție indispensabilă. „În fond, problema nici nu este a unei alegeri prin creație și iubire, subliniază L. Rusu, ci a unui singur drum: creație prin iubire” (Rusu, 1981, p. 208). Odată ce „(...) creația mare nu poate să se nască decât din tot ce este mai profund, mai nobil, mai generos în ființa umană” (*ibidem*, p. 303), ea consfințește rosturile existențiale, le orientează spre culmile transcendenței universale.

În versiunile atestate pe teren din diferite așezări din Basarabia, se accentuează, în mod special, episodul săvârșirii ritului de sacrificare și suferințele femeii jertfite. Dacă la început zidirea femeii pare mai mult o glumă și redă undeva în subtext nuanța unui joc dintre îndrăgostiți, pe parcurs ea capătă o accepție dramatică. Trecerea de la gluma aparentă la o profundă dramă omenească este redată prin lamentațiile copleșitoare ale eroinei:

„Manole, Manole, meștere Manole,
Ajungă-ți de șagă,
Că nu-i bună treabă...” (AF AȘM, 1963, f. 117-118),

ca mai apoi să-și exteriorizeze direct suferințele:

„Viața mi se stinge,
Trupușoru-mi strânge,
Viața mi se stinge” (AF AȘM, 1966, f. 10-12).

Motivul jertfei creatoare se suprapune unor diverse resorturi artistice, care ar putea fi interpretate în dependență de semnificația imaginilor artistice

desprinse din mesajul baladei. Femeia predispusă să fie „zidită” capătă, în cele din urmă, o semnificație arhetipală aparte și indică o culminație a suferinței în necuprinderea cosmică, acolo unde și-a găsit expresie „marea poezie a durerii” (Rusu, 1967, p. 151). Rezonanțele tragice, conjugate cu resemnarea, sunt înlocuite treptat prin niște implicații danaidice cu deschidere spre ancestral. Devenită fântână, eroina își asigură continuitatea existenței sale terestre și, ca „o cruce”, se înalță la piatra de hotar a amintirii, ca să vorbească oamenilor despre cutezătoarea faptă a meșterului Manole. Situațiile tragice sunt aplanate în plan vizionar. La chemarea destinului, personajul feminin se înalță la dimensiunile miticului prin voința de sacrificiu:

„Iar unde-mi cădea
Cruce se făcea,
Și de-alătura,
Cișmea izvora
Cu apă curată.
Trecută prin piatră,
Cu lacrimi sărate
De Caplea vărsate” (Teodorescu, 1982, p. 216).

În esențialitatea sa simbolică, fântâna capătă niște semnificații artistice multiple, ea exprimă chezașia unor resorturi sufletești de adâncime mitică, de unde vor izvorî niște acorduri lirice coplesitoare, redimensionează din interior toate impulsurile și trăirile actului de creație. E „dimensiunea scump plătită frumosului”, care dăinuie în conștiința omului de artă cu claritatea și simplitatea adevărilor primordiale ale vieții, unde are loc „totală și grea dăruire”. Figurația mitică se manifestă într-o sinteză de ritual și se înscrie ca un reflex „al nemuririi dacice” (Munteanu, 1982, p. 172). „Pietrificată” în mrejele tăcerii, în taină și mister, metafora fântânii mai capătă undeva în subtext și o semnificație de recviem, devine o simbolică întruchipare a suferinței și jertfei, determinată fiind de o seninătate dureroasă, dar în același timp, ne mai predisune spre o retrospectivă sentimentală, de continuă aducere-aminte despre sacrificiul eroilor. Geniul popular adaptează situația tradițional-folclorică unor dimensiuni estetice noi, găsind o echivalență poetică corespunzătoare între orizonturile mitice și viziunea personală de convertire a materialului folcloric. În această ordine de idei, sunt explorate înțelesurile filosofice ale miticului și, ca în intuiția lui Brâncuși, fântâna ne adună la „masă tăcerii divine”, unde alături de efigia meșterului de la Argeș, se va profila și chipul femeii „zidite”, care, prin decizia ei cutremurătoare de immortalizare prin creație, înclină spre tărâmurile transcendenței cosmice, acolo unde Marele Anonim își determină calea spre eternitate.

Versurile ce urmează în continuare:

„Manoli, Manoli,
Meștere Manoli
Zidul rău mă strânge,
Țâțșoara-mi plânge,
Copilașu-mi frânge,
Viața mi se stinge” (*Balada populară*, 1976, p. 260).

devin o expresie a unei descătușări simbolice, a unei evaziuni sufletești în sfera arhetipală a sacralului. Balada „Meșterul Manole” culminează cu sacrificiul eroilor, evocarea căruia transpare din asociațiile metaforice de sorginte mitică. Trecând peste aspectul tragic al existenței omenești, autorul anonim îi găsește dezlegare prin niște valențe spirituale cu caracter general-uman, prin cugetări grave despre viață și moarte, despre împlinire și sacrificiu, despre dănuirea spiritului uman prin creație. Eroii își vor menține existența într-un context erotico-familial, ei se vor identifica, în cele din urmă, cu o „mănăstire de iubire”, ca să aprofundeze „sublimarea sofianică” (Blaga, 1969, p. 303) a resorturilor existențiale majore. Natura, cosmosul terestru, întreg universul participă la drama sufletească a lui Manole și a femeii care a acceptat sacrificiul pentru desăvârșirea lor spirituală. Intensitatea elegiacă a versurilor din mai multe texte baladești se intensifică, în special, prin viziunea mitico-simbolică a copilului orfan, rămas fără îngrijirea părintească, dar amplasat într-o zonă a resorturilor mitice, acolo unde predomină o stare de germinație totalizatoare, iar bunele ursitoare vor poposi ca într-o „lume de basm populate de zeități și stihii binefăcătoare”, având menirea să dezvăluie „o augustă împăcare a omului cu firea veșnic armonioasă și a aduce o mișcare mai calmă în ritmul agitat al narațiunii” (Ciompec, 1979, p. 45). În mai multe versiuni ale baladei „Meșterul Manole”, persistă o natură umanizată, ea participă la viața sufletească a eroilor epici, iar copilul lăsat în cadrul ritmurilor primordiale din ambianța naturală, capătă o nuanță sacrală și va prelua o funcție mitică aparte, el se va integra în anturajul selenar al cosmosului prin niște calități neobișnuite, exprimând ideea de continuitate a vieții. Prin imaginea copilului mitic, vor fi dezvăluite noi dimensiuni ontologice, geniul anonim relevă noi niveluri de aprofundare a trăirilor umane, care se vor încadra în tendința de exteriorizare a unui „sentiment total, abisal, ireversibil, în stare de cele mai sublime momente de elevație”, dar și „de catastrofele cele mai dureroase” (Fochi, 1988, p. 15). Versurile dintr-un text baladesc înregistrat de A. Teodorescu:

„Copilașul tău,
Pruncușorul meu,
Vază-l Dumnezeu.
Tu cum l-ai lăsat
În pat
Desfășat,
Zânele c-or trece,
La el s-or întrece,
Țăță că i-or da;

Ninsoarea d-o ninge,
Pe el mi l-or unge;
Ploi când o ploua;
Pe el l-or scâldea;
Vânt când o sufla,
Mi l-o legăna,
Dulce legănare,
Pân 's-o face mare”

(Teodorescu, 1982, p. 526).

relevă o situație inițiativă, raportată „unei stări primare geomorfice a vieții pe pământ reprezentată prin asocierea vegetalului” (Rusu, 2005, p. 55). În alte variante, pruncul este ocrotit de Dumnezeu, de codru, de păsările cerului, vegetație, elemente care indică perpetuarea unor modele mitice străvechi, este „un material, probabil foarte

vechi” (Fochi, 1980, p. 311), așa cum ne atenționează A. Fochi, și are legătură cu moartea inițiativă din sânul naturii din balada „Miorița” (*ibidem*). Imaginea fântânii, dar și cea a copilului lăsat în seama stihilor din mediul natural, „sub directa îngrijire plină de solitudine a naturii” (*ibidem*), poartă o semnificație mitico-legendară și redă integrarea personajelor baladești într-un spațiu sacralizat, condensat până la saturație de niște trăiri sufletești de excepție, este dezvăluită o cosmogonie specifică, cu deschidere spre o zonă a misterelor și a resorturilor primare.

Balada „Meșterul Manole” anunță un deznodământ situat între niște dimensiuni valorice de alternativă, acolo unde viața și moartea, amurgul și lumina, dragostea și suferința se condiționează reciproc. La fel ca și „Miorița”, această lucrare e străluminată de o senzație de resemnare, de revigorare a substratului mitic. Calea ciobanului mioritic circumscrie conturul unui spațiu mitic marcat de ideea dacică a nemuririi și ascensiunea permanentă a omului spre valoarea supremă a condiției sale – creația. Sensurile de luciditate mioritică conjugate cu rosturile personalității creatoare se bazează pe cadrul vizionar al unor corespondențe estetice de sorginte mitică. Transformarea meșterului în fântână include în sine o metaforă evocatoare despre frumusețea faptei dăruite, despre condiția supremă a existenței omenești desăvârșită prin dragoste și creație. Imaginea fântânii și curgerea ei ireversibilă cu:

„Apă curătoare
Cu nouă izvoare,
Cu apă ușoară” (Teodorescu, 1982, p. 215).

copleșește prin profunzime și armonie, versul curge lent ca un murmur de izvor, cu undiri melancolice, ca un plâns cosmic al universului, printre „sfere și scânteie”, prin „hăuri de lumini stelare”, acolo unde are loc actul sacramental „de totală și grea dăruire”. În cele din urmă, fântâna capătă asociația de comoară a spiritualității noastre milenare, devine lacrimă durută condensată în eternitatea ființării omului, a rosturilor sale plenipotențiare. Autorul anonim adaptează situația tradițional-folclorică unor dimensiuni valorice sufletești și creează cupola morală a versului său, ca să înveșnicească sacrificiul eroilor în turla de catedrală, să-i aducă la o condiție indispensabilă a ființării lor omenești, materializată „prin funcția experimentării sacrului” (Ispas, 2010, p. 14). Or, fântâna „cu apă curătoare” se află între „epifanie și sacrament” (*ibidem*), ea semnifică dobândirea perenității prin vocație și cutezanță creatoare, prin disponibilitatea „spre veșnica rotire a meditației în sfera «stării poeziei»” (Ciompec, 1979, p. 215). Asemenea tinerilor îndrăgostiți, care în cele din urmă se vor identifica cu „arborii îmbrățișați”, eroii epici din balada „Meșterul Manole” vor dăinui uniți prin moarte, ca o simbolică întruchipare a suferinței și jertfei, a perenității sacrificiului, „în semn de înălțare a lăcașului sfânt”.

În concluzie vom releva că balada „Meșterul Manole” dezvoltă „un adevărat cod axiologic al etnosului folcloric” (Cârstean, 1984, p. 201), iar în planul funcționalității mitice ea rămâne o problemă complexă pentru sfera de cercetare. Așa cum am încercat să demonstrăm, problema merită să fie abordată în lumina unor interpretări multiple, întrucât subiectul respectiv se manifestă în eposul nuvelistic prin niște calități de narație deosebite, prin ideea de promovare

și menținere a valorilor general-umane într-un spațiu spiritual mitic, constituie „punctul de plecare al oricărei evaziuni serioase în sfera poeticului” (Fochi, 1975, p. 48), în corelație cu modificările succesive din cadrul unui material factologic străvechi aflat în circulație.

Referințe bibliografice:

- AFAȘM*, 1963, ms. 147, f. 117-118, *Pleșeni-Leova*, inf. E. Mocanu, culeg. N. Băieșu.
- AFAȘM*, 1966, ms. 164, f. 10-12, *Molești-Hâncești*, inf. P. Leunte, culeg. E. Junghietu.
- AF AȘM*, 1968, ms. 178, f. 86-90, *Plavni (Barta) Reni-Odessa*, inf. Gh. Bulgaru, culeg. Gr. Botezatu.
- ANGHELESCU, Silviu. *Mitul și literatura*. București: Editura Univers, 1999.
- Balada populară*. (Alcătuirea, introductiv și comentariile de A. Hâncu) Chișinău: Editura Știința, 1976.
- BLAGA, Lucian. *Trilogia Culturii*. București: EPLU, 1969.
- CARAMAN, Petru. *Pământ și apă. Contribuție etnologică la studiul simbolicei eminesciene*. București: Editura Elion, 2000.
- CIOMPEC, Gheorghe. *Motivul creației în literatura română*. București: Editura Minerva, 1979.
- CÂRSTEAN, Stelian. *Balada și folclorul Moldovei de Nord*. București: Editura Minerva, 1984.
- FOCHI, Adrian. *Miorița. Tipologie, circulație, geneză, texte*. București: Editura Academiei, 1975.
- FOCHI, Adrian. *Estetica oralității*. București: Editura Minerva, 1980.
- FOCHI, Adrian. *Valori ale culturii populare române*. București: Editura Minerva, 1988.
- ISPAS, Sabina. Embleme și stereotipii. Pledoarie pentru o abordare diversificată a culturilor orale. În: *Identitatea limbii și culturii române din perspectiva globalizării*: Volum îngrijit de Ofelia Ichim și Florin Teodor Olariu. Iași: 2002.
- ISPAS, Sabina. Colindatul în cadrul culturii tradiționale românești. În: *Tabor*, nr. 9, decembrie, 2010.
- MUNTEANU, Elizabeta, *Motive mitice în dramaturgia românească*. București: Editura Minerva, 1982.
- RUSU, Aurelia. 15 iunie. M. Eminescu. În: *Buletin*. Serie nouă, 2005, nr. 2.
- RUSU, Liviu. *De la Eminescu la Blaga*. București: Editura Cartea românească, 1981.
- RUSU, Liviu. *Viziunea lumii în poezia noastră populară*. București: Editura pentru Literatură, 1967.
- TEODORESCU, Alexandru. *Poezii populare românești*. București: Editura Minerva, 1982.
- TALOȘ, Ioan. *Meșterul Manole. Contribuții la studiul unei teme de folclor european*. București: Editura Minerva, 1973.
- VRABIE, Gheorghe. *Balada populară română*. București: Editura Academiei, 1966.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socioculturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B. P. Hasdeu” al MECC.

Eugeniu Coșeriu: vocația universalității.

Chișinău: Știința, 2021, 484 p.¹

În 27 iulie 2021 Eugeniu Coșeriu (născut în 1921, comuna Mihăileni, județul Bălți), celebritate lingvistică de talie mondială, ar fi împlinit 100 de ani de la naștere. Acestei date comemorative i-au fost consacrate diverse manifestări științifice, desfășurate² sau care urmează să aibă loc³, editări de reviste⁴ și de carte. La una dintre cărțile tipărite cu acest prilej ne vom referi în cele ce urmează.

E vorba de volumul *Eugeniu Coșeriu: vocația universalității*, rezultat al conlucrării Facultății de Litere a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, reprezentată de prof. univ., dr. hab. Gheorghe Popa, și cunoscuta editură chișinăuiană Știința (director, dr. ing. Gheorghe Prini), colaborarea având un scop bine determinat: pregătirea și punerea în circulație științifică a unei lucrări dedicate centenarului lui Eugeniu Coșeriu. Prezentăm în continuare structura volumului.

¹ Ideile principale ale acestei prezentări de carte au fost expuse de autorul acestor rânduri, într-o variantă prescurtată, în cadrul lansării lucrării, în data de 27 iulie, la Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu” din Chișinău, asistată de o expoziție impresionantă de fotografii și texte comentate din creația lui Eugeniu Coșeriu. Pe marginea cărții au luat cuvântul: Mihai Cimpoi, Maria Șleahțișchi și autorul ediției, Gheorghe Popa. Moderatorul prezentării a fost Mircea Ciobanu, responsabil de ediție.

² Avem în vedere Congresul Internațional Coșeriu [Coseriana VIII], cu titlul „Coseriu’s Linguistics. Originand Actuality” [Lingvistica lui Coșeriu. Origine și Actualitate], care și-a ținut lucrările la Universitatea din Zürich (Elveția) în perioada 16-18 iunie 2021. În cadrul evenimentului a fost prezentată, de Cristina Bleorțu, ediția îngrijită de Gh. Popa (vezi Floarea Vîrban, *Congresul Internațional Coșeriu la a VIII-a ediție*. În: „Limba Română” (Chișinău), 2021, nr. 4 (264), p. 118-126). Precizăm, de asemenea, că o altă prezentare a volumului, de data aceasta la Bălți, a avut loc în data de 22 iunie, la Universitatea de Stat „Alec Russo”.

³ Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, în colaborare cu Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți și Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române, organizează, în data de 6-7 octombrie 2021, Conferința științifică internațională „Filologia modernă: realizări și perspective în context european”. Ediția a XV-a, cu genericul *Limbajul ca sumă de valori*, este dedicată aniversării a 100 de ani de la nașterea lui Eugeniu Coșeriu.

⁴ Revista „Limba Română” (Chișinău), nr. 4 (264), iulie-august 2021 i-a consacrat Magistrului o ediție specială: *Eugeniu Coșeriu – 100*.

Deschide lucrarea capitolul intitulat *Eugeniu Coșeriu: drumurile vieții și ale afirmării* (p. 5-21), în care, așa cum se poate deduce ușor, sunt evocate momentele biografice și calea parcursă în devenire ale lui Eugeniu Coșeriu, autorul ediției, Gheorghe Popa, folosind inspirat, în calitate de moto, chiar comentariile marelui lingvist. Iată, bunăoară, câteva dintre acestea: „[...] pentru că e baștina mea, Mihăileni e cea mai frumoasă localitate din Basarabia” (p. 9), „[...] am făcut un liceu extraordinar la Bălți [...]” (p. 10), „Eu am umblat pe la multe universități, învățând ce se putea sau predând ce puteam, dar totuși Universitatea din Iași, prima mea universitate, deși am studiat aici numai un an, a rămas într-un fel tot timpul universitatea mea” (p. 13), „Italia a însemnat pentru mine foarte mult. [...] În primul rând, a schimbat perspectiva mea românească într-o perspectivă universală, nu numai datorită universalității și tradiției culturii italiene, ci și datorită faptului că, trecând de la o perspectivă la alta, mi-am dat seama de multitudinea perspectivelor posibile” (p. 14).

Urmează *Tabel cronologic* (p. 22-25), care, în afară de anii biografici, conține denumirea lucrărilor lui Eugeniu Coșeriu publicate la diferite edituri, distincțiile de stat obținute, precum și titlul onorific de *doctor honoris causa* de care s-a învrednicit marele lingvist din partea a 40 de instituții academice din lume.

Înceie capitolul introductiv al cărții *Notă asupra ediției* (p. 26-27), în care, printre altele, se precizează că volumul „vine nu numai să completeze colecția de carte *Personalități notorii* a prestigioasei Edituri Știința, dar și să reanimeze mai vechile colaborări ale editurii nominalizate cu Eugeniu Coșeriu, publicându-i întâia carte în limba română („Lingvistica din perspectiva spațială și antropologică”, 1994), coorganizând și cofinanțând, totodată, Colocviul „Filologia secolului al XXI-lea”, ediția I (2001). La aceeași editură apăreau, de asemenea, volumul materialelor Colocviului în discuție, intitulat „Un lingvist pentru secolul XXI” (2002), precum și volumul de interviuri „Universul din scoică” (2004)” (p. 26). Cele aproape 500 de pagini s-au dovedit nici pe departe încăpătoare pentru includerea în volum a atâtor și atâtor materiale despre viața și opera lui Eugeniu Coșeriu. În acest sens, autorul scrie: „Luând în considerare că volumul lucrării este limitat, am fost puși în situația, pe de o parte, de a renunța neonorabil la multele, dar consistentele materiale (se estimează cca 4500) despre viața și opera redevabilului savant și, concomitent, de a recurge – cu strângere de inimă – la prescurtări masive. Toate aceste „reduceri” au fost făcute (sperăm) fără a prejudicia conținutul textului, utilizând puncte de suspensie între paranteze drepte” (p. 27). În fine, Gh. Popa stabilește criteriile de care s-a condus în alcătuirea ediției: „La selectarea și gruparea materialelor s-a ținut cont de obiectivul major al lucrării: de a cuprinde și de a dezvălui, pe cât mai mult posibil, dimensiunile personalității lui E. Coșeriu din diverse perspective: biografică, spirituală, intelectuală, științifică, profesională etc. În plus, am luat în calcul și ideea că potențiali beneficiari ai volumului pot să fie nu numai filologii, dar și specialiști din alte domenii (știința literaturii, filozofie, estetică, logică și, de ce nu, științele naturii etc.)” (p. 27).

Ceea ce formează partea semnificativă a volumului sunt articolele și studiile consacrate operei lingvistice și preocupărilor literare ale lui Eugeniu Coșeriu, publicate mai demult în diverse reviste și volume (astăzi mai greu de găsit sau cu un tiraj epuizat), iar acum reunite în prima secțiune intitulată *Repere și rezonanțe*

coșeriene (p. 30-136). Iată, în formă rezumativă, unele din ideile, convingerile și constatările autorilor lingviști ai celor 10 expuneri scrise, selectate de autorul ediției.

Astfel, Iorgu Iordan, primul profesor de limba română al lui Eugeniu Coșeriu de la universitatea ieșeană, e de părerea, în *Eugenio Coseriu, teoretician al limbajului și istoric al lingvisticii* (tradus din franceză de Cristina Varga), că „cercetările sale arată foarte clar, chiar și unui lector mai puțin avizat, că ceea ce îl interesează nu sunt faptele pe care le invocă, nici relațiile dintre ele considerate din punctul de vedere al lingvisticii romanice, istorice sau descriptive, ci semnificația lor teoretică, posibilitatea lor teoretică de a le integra într-o viziune de ansamblu, care să-i permită să-și dea seama de caracteristicile generale ale limbajului uman și de esența acestuia, făcând abstracție de forma concretă, reală, pe care o are în timp și în spațiu” (p. 30).

Dumitru Copceag, în „*Realismul lingvistic*” sau *doctrina științifică a lui Eugenio Coseriu* (tradus din spaniolă de Eugenia Bojoga), crede că „există în opera Maestrului, alături de valoroasa analiză rațională a realității limbajului, mărturiile ale unei intuiții artistice pe potrivă” (p. 41).

Dumitru Irimia, în *Un mare lingvist contemporan: Eugen Coșeriu*, analizează studiile lui Eugeniu Coșeriu publicate în perioada când era profesor de lingvistică generală și indo-europeană și director al Institutului de Lingvistică de la Universitatea din Montevideo (Uruguay), trăgând următoarea concluzie: „el s-a manifestat cu preponderență în lingvistica teoretică, impunându-se ca unul din cei mai mari lingviști contemporani” (p. 46).

Stelian Dumistrăcel, în *Întrebările și promisiunile începutului*, examinează îndeaproape primele cercetări lingvistice ale lui Eugeniu Coșeriu, intitulate *Limbă și folclor din Basarabia și Material lingvistic basarabean*.

Mircea Borcilă, în *Eugeniu Coșeriu: fondator al lingvisticii ca știință a culturii*, se referă la rațiunile principale fundamentate de Maestru în *Lecții de lingvistică generală* din 1981.

Cornel Vîlcu, în *Sensul polemic al integralismului*, este convins că „integralismul lingvistic reclamă (...) o modificare nu a procedurilor marginale, ci a punctului de întemeiere; și, câtă vreme nu se săvârșește această modificare, opera coșeriană rămâne (...) de neînțeleș (...)

(p. 70). Dina Vîlcu, în *Integralism vs. generativism (schiță a unei confruntări)*, ia în discuție cele două direcții de cercetare lingvistică: integralismul și generativismul. Conform convingerii lui Eugeniu Coșeriu, „integralismul se asociază științelor culturale, iar generativismul celor naturale” (p. 75).

Nicolae Saramandu, în *Eugeniu Coșeriu: teoretician al limbajului*, constată că Maestru „a fundamentat o teorie despre limbă și limbaj ca obiect al culturii, delimitând lingvistica în cadrul științelor despre om, după o perioadă de schematism și formalism exagerat, care a marcat lingvistica secolului XX, de la structuralismul saussurian la „generativismul” chomskyan” (p. 85).

Alexandru Bantș, în *Un lingvist care vine din viitor: Eugeniu Coșeriu și realitățile lingvistice din Republica Moldova*, este ferm convins că „lucrările lui Eugeniu Coșeriu, în special cele ce abordează (...) identitatea limbii și a poporului nostru, trebuie să fie așezate la temelia politicii lingvistice și naționale din Republica Moldova” (p. 91).

Stelian Dumistrăcel și Doina Hreapcă, în *Eugeniu Coșeriu: o perspectivă romanică în studierea frazeologiei românești*, referindu-se la clasificarea frazeologismelor studiate de Profesor, subliniază că „avantajul lui Coșeriu, pentru analiza și explicarea (...) originii unor frazeologisme (...), este raportarea la limba lui maternă, româna, necunoscută (sau destul de puțin cunoscută) romaniștilor din Italia, Franța ori Spania, pe de o parte, iar pe de altă parte, buna cunoaștere a limbilor italiană și spaniolă, dar și a francezei (...)” (p. 93).

Despre preocupările lui Eugeniu Coșeriu pentru estetică și critică literară aflăm din consemnarea lui Nicolae Saramandu: „În zilele noastre universalitatea omului de cultură este dată, mai curând, de faptul că se realizează într-un anumit domeniu, dar cu deschideri universale”. Despre scrierile sale literare de pe timpul studiilor ieșene și din perioada aflării sale în Italia și în Uruguay aflăm din interviul lui Constantin Severin, „Toate problemele culturii și toate formele ei sunt și ale noastre”, din articolele semnate de Dumitru Irimia, *Literatura lui E. Coșeriu în limba italiană*, și de Nicolae Leahu, *Eugeniu Coșeriu: poetul și prozatorul*. Tot de domeniul literaturii, de care s-a ocupat Maestrul, țin și articolele semnate de Mihai Cimpoi, *Eugen Coșeriu, precursor al [literaturii] absurdului*, Elena Ungureanu, *Eugeniu Coșeriu despre arta limbajului și limbajul artei*, Oana Boc, *Lingvistica și textualitatea literară*.

Urmează mai multe convorbiri cu și despre Eugeniu Coșeriu, regrupate în secțiunea a II-a, *Interviuri*, având două subtitluri (p. 138-386). Printre interlocutorii primului subcapitol, intitulat *Dialoguri cu Eugeniu Coșeriu sau Magistrul cu sine însuși*, se numără Nicolae Saramandu, *Lingvistica integrală (fragment)*, Vasile Gârneț, „Destinul Basarabiei îl văd cu speranță și cu mare teamă ... Trăiesc intens acest destin și mă doare în mod constant”, Lucian Lazăr, *Ființă și limbaj (fragment)*, Johannes Kabatek și Adolfo Murguía, „A spune lucrurile așa cum sunt...”, Gheorghe Popa, Maria Șleahțițchi și Nicolae Leahu, *Universul din scoică (fragment)*, Angela Furtună, „Trebuie să cunoaștem toată tradiția și să mergem mai departe de tradiția limitată pe care o poate avea cultura unei țări”.

Dintre cosemnatarii celui de-al doilea subcapitol, intitulat *Dialoguri cu Eugeniu Coșeriu sau Magistrul în oglinzile receptării*, se remarcă Eugenia Bojoga, prin articolul *Eugeniu Coșeriu în memoria discipolilor săi*, dar, mai ales, prin mai multe convorbiri întreținute cu Benjamin García Hernández: „Eugeniu Coșeriu este un om universal, a cărui știință o împărtășim multe popoare și, prin urmare, fiecare îl consideră ca fiind «al său»”, cu Reinhard Meisterfeld: „Principiul tradiției ne obligă să transmitem mai departe învățătura lui Eugeniu Coșeriu”, cu Gunter Narr: „Am înființat Editura Narr din dorința de a-i publica studiile lui Eugen Coșeriu”, cu Oscar Loureda Lamas: „Nimeni nu a propus atât de devreme, la mijlocul anilor '60, nici cu atâta coerență și claritate, o știință a textului, așa cum a făcut-o Eugen Coșeriu”, cu Adolfo Murguía: „Eugeniu Coșeriu a devenit din întâmplare lingvist, la fel de bine putea să devină și filosof...”, cu Vincenzo Orioles: „Eugen Coșeriu a avut o viziune europeană asupra lingvisticii”. Mai consemnăm dialogul lui Vitalie Ciobanu cu Mircea Borcilă: „Opera lui Coșeriu a învins deja veacurile”, precum și cel al lui Cristinel Munteanu cu Rudolf Windisch: „Pentru noi, romanistica a fost, așa cum am învățat-o de la Coșeriu, catalizatorul care ne-a dezvăluit problemele și metodologia lingvisticii romanice și generale”.

Cea de-a III-a secțiune a volumului, intitulată sugestiv *Evocări* (p. 388-451), este structurată în două subtitluri. Primul – *Mărturisiri și reconstituiri* – îi are ca semnatori pe Valentin Mândăcanu, *Un homo scientificus ajuns pe Olimp*, Nicolae Mățaș, *Colosul din Tübingen*, Grigore Vieru, *Două neîmplinite dorințe ale lui Eugen Coșeriu*, Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Eugeniu Coșeriu – savantul și omul*, Nicolae Saramandu, *Întâlniri cu Eugeniu Coșeriu*, Cornel Vîlcu, *Axis! (Coșeriu, azi, în mine)*, Katsuhiko Tanaka, *Ce am învățat eu de la Coșeriu?*, Maria Șleahțișchi, Coșeriu: „Prin faptul că sunt vă fac să fiți și voi”, Lorenzo Lenzi, *De la Mihăileni spre lume. Eugeniu Coșeriu (1921-2002) la zece ani de la moarte*, Eugen Munteanu, *Eugen Coșeriu, așa cum l-am cunoscut*, Nicolae Leahu, *Eugeniu Coșeriu: portret din vitraliu*.

În subtitlul al doilea – *Reflecții despre „modelul Coșeriu”* – meditează Dumitru Irimia, Nadia Anghelescu, Nicolae Saramandu, Silviu Berejan, Luminița Fassel, Vladimir Beșleagă, Marius Sala, Stelian Dumistrăcel, Valentina Botnaru, Eugen Munteanu, Valentina Tăzlăuanu, Ioana Vintilă-Rădulescu, Aurel Codoban, Anatol Moraru, Donatella Di Cesare, François Rastier, Rudolf Windisch, Wolf Dietrich, Vincenzo Orioles.

A IV-a secțiune – *Viața în imagini* (p. 461-477) – înfățișează fotografiile ale Maestrului, în anii copilăriei și ai adolescenței, imaginea părinților săi, imagini ale colegilor și discipolilor săi etc. Ultimele două fotografii ni-l prezintă pe „extraordinarul învățător Roman Mândăcanu” împreună cu elevul său, Eugeniu Coșeriu, și bustul savantului din comuna de baștină, Mihăileni.

Încheie lucrarea scurte date despre *Autorii volumului* (p. 478-479).

Apariția volumului *Eugeniu Coșeriu: vocația universalității*, aprobat de Comisia de selecție pentru editarea cărții naționale și editat cu sprijinul Ministerului Culturii, Educației și Cercetării, constituie un eveniment editorial remarcabil în viața culturală de la noi (și nu numai) și încununează o colaborare fructuoasă, ce durează iată mai bine de 20 de ani între Facultatea de Litere a Universității bălțene și Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința.

O ultimă constatare vizează ținuta poligrafică deosebită a lucrării, care va ocupa, suntem convinși, un loc aparte în colecția *Personalități notorii* (ajunsă la cel de-al XII-lea volum), suscitând un interes pe potrivă din partea celor interesați de viața și opera celui care a fost Marele Eugeniu Coșeriu.

Galaction VEREBCEANU

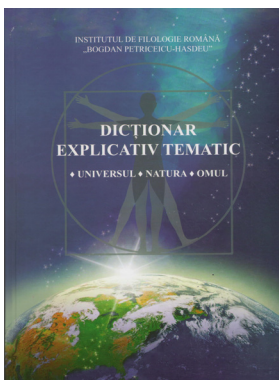
Doctor în filologie, conferențiar cercetător

E-mail: gverebceanu@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0725-4893>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chișinău)

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutului de Filologie Română „B. P. Hasdeu” al MECC.

**Maria Onofraș, Tamara Pahomi,
Valeriu Sclifos, Lidia Vrabie, Ana Vulpe.**
***Dicționar explicativ tematic. Universul.
Natura. Omul.*** Chișinău: Tipogr.
„Reclama”, 2020, 460 p.

Dicționarul explicativ tematic. Universul. Natura. Omul, ieșit de sub tipar la sfârșitul anului 2020, este unul original, singular, prin faptul că se înscrie într-o categorie de lucrări lexicografice mai rară, mai puțin cunoscută, mai puțin obișnuită – cea a dicționarelor ideografice. Tocmai de aceea este salutară apariția lui.

Dicționarul ca produs lexicografic tradițional se asociază, de obicei, cu aranjarea în ordine alfabetică a cuvintelor care-i formează inventarul, deoarece această modalitate de prezentare a cuvintelor este cea mai răspândită. Se știe însă că „ordinea alfabetică, deși este practică, are un pronunțat caracter arbitrar”, mecanic și izolează cuvintele unele de altele și de ansamblurile lexicale din care fac parte (V. Bahnaru).

Unitățile de vocabular descrise în dicționarul de față sunt grupate în baza unor noțiuni generice: UNIVERSUL, NATURA, OMUL. Optând pentru clasificarea noțională a cuvintelor, opusă celei alfabetice (semasiologice), autorii și-au propus să reflecte raporturile dintre cuvinte, caracterul sistemic al lexicului, organizarea lui în câmpuri sau grupuri tematice. S-a adoptat, deci, perspectiva onomasiologică de abordare a vocabularului, căci pentru a realiza dicționarul s-a pornit „nu de la cuvânt în parte, ci de la noțiunea exprimată de acest cuvânt”, după cum se menționează în *Prefață* (p. 7). Implicând ideea de subordonare, câmpul sau grupul tematic reunește termenii în baza relației hipero-hiponimice și are capacitatea de a se ramifica în alte (sub)grupuri. Astfel, grupul tematic Corpul omenesc (p. 227-276) cuprinde grupurile Părți ale corpului, Organe și sisteme de organe, Procese fiziologice, Stări fiziologice, iar grupul Părți ale corpului, de exemplu, este format, la rândul său, din subgrupurile Mâna, Piciorul, Degetele, Capul, Gâtul, Părul, Ochii, Dinții, Scheletul.

Tot în *Prefață* se precizează că „principiul tematic de organizare a lexicului corespunde specificului de sistematizare a cunoștințelor lingvistice în mintea omului” (p. 8). Vocabularul este într-adevăr considerat o „oglină a realității”, funcționarea sistemului lexico-semantic fiind determinată de caracterul sistemic al imaginii lumii, iar raporturile dintre elementele lexicale – de raporturile între obiectele și

fenomenele realității. În această ordine de idei, *Dicționarul explicativ tematic* oferă o reprezentare, fie și parțială, a imaginii conceptuale a lumii, exprimată prin mijloace lexicale. Dicționarul cuprinde, „într-o formulă redusă”, cele trei sfere conceptuale de bază: Universul, Natura, Omul, divizate în domenii și subdomenii, care și-au găsit reflectare și în lucrări reprezentative pentru lexicografia ideografică europeană (F. Dornseiff. *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*. Berlin, 1933; J. Casares. *Diccionario ideológico de la lengua española*. Barcelona, 1959; R. Hallig, W. von Wartburg. *Begriffssystem als Grundlage für Lexigraphie*. Berlin, 1963). Cu toate acestea, autorii dicționarului au elaborat propria schemă ideografică, respectând „principiul ierarhiei și cel al succesivității logice” (p. 8). Chiar dacă schema de clasificare a cuvintelor într-un dicționar de acest tip, inclusiv în cel recenzat, poartă oarecum amprenta subiectivității autorilor, ea este rezultatul unui efort intelectual deosebit, determinat de necesitatea unei analize complexe și minuțioase a raporturilor lexico-semantice existente între unitățile lexicale și corelarea cât mai exactă a sistemului lexico-semantic al limbii cu imaginea conceptuală a lumii. Întrucât „lucrarea face parte din seria de dicționare tematice de uz didactic” (p. 7), autorii au avut o sarcină în plus: aceea de a selecta temele și unitățile lexicale corespunzătoare temelor, astfel încât să răspundă așteptărilor publicului vizat în primul rând: profesori, elevi, studenți, inclusiv alolingvi, ce studiază limba română. Stabilirea judicioasă a temelor, subtemelor, microtemelor, „pornind de la unitatea lumii înconjurătoare, ca o totalitate a tot ce există” (p. 8), și, totodată, de la necesitățile eventualilor utilizatori, identificarea elementelor lexicale uzuale din cadrul grupurilor tematice, volumul echilibrat al grupurilor în ansamblul lucrării sunt argumente ce ne îndreptătesc să considerăm că autorii au găsit soluția optimă pentru problemele capitale ale dicționarului, cele privind schema de clasificare și inventarul de cuvinte, fapt pentru care merită toată aprecierea.

Modul de prezentare a materialului, de definire a cuvintelor poartă marca școlii lexicografice chișinăuene, ce se distinge prin rigoarea principiilor aplicate la elaborarea dicționarului, în special a celor explicative. Astfel, toate definițiile sunt de tip analitic; cuvintele-sinonime au definiții similare (**nefrític** *adj.* Care ține de rinichi; propriu rinichilor. *Sin.*: renal. **renál** *adj.* Care ține de rinichi; propriu rinichilor. *Sin.*: nefritic. (p. 247); **a asudá** *itr.* A elimina sudoare prin porii pielii. *Sin.*: a transpira. **a transpirá** *itr.* A elimina sudoare prin porii pielii. *Sin.*: a asuda. (p. 251)); ținându-se cont de caracterul normativ al lucrării, s-a indicat accentul și categoria gramaticală a cuvintelor; în cadrul grupurilor cuvintele sunt repartizate după părți de vorbire (substantive, adjective, verbe, uneori și adverbe, numerale), apoi aranjate în ordine alfabetică. Observăm că, pentru a asigura comoditatea consultării dicționarului, nu s-a renunțat totalmente la clasificarea alfabetică, la ea s-a recurs și pentru întocmirea *Indicelui* de la sfârșitul lucrării, care servește la orientarea celor ce doresc să se informeze cu privire la vocabularul limbii române, pornind de la cuvânt spre noțiunea desemnată.

Așadar, propunând, pe de o parte, descrierea lexicografică a unor subsisteme lexicale ca expresie a organizării structurate a vocabularului, respectând, pe de altă parte, principii riguroase de redactare, în concordanță cu scopul urmărit, dicționarul prezintă un vădit interes teoretic și metodologic.

Este evidentă și valoarea practică a lucrării, din moment ce principiul onomasiologic care stă la baza elaborării ei corespunde punctului de vedere al vorbitorului și ține seama de necesitățile sale de comunicare (U. Ricken). Dat fiind faptul că în procesul comunicării interumane sunt abordate teme variate, clasificarea cuvintelor pe domenii de întrebuițare se dovedește a fi deosebit de utilă. Utilizat în scopuri didactice, dicționarul va servi drept sursă pentru o mai bună cunoaștere a vocabularului limbii române ca limbă maternă sau ca limbă străină și realizarea unor sarcini de învățare cât mai apropiate de situațiile cotidiene, naturale de comunicare, conform paradigmei educaționale actuale.

În final, ținem să subliniem că *Dicționarul explicativ tematic. Universul. Natura. Omul* denotă, fără tăgadă, competența celor care au trudit la elaborarea lui – un colectiv de lexicografi cu experiență bogată în domeniu, care își adaugă în palmares o nouă lucrare valoroasă.

Liliana POPOVSCHI

Doctor în filologie

E-mail: lilianapopovschi@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7032-142X>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chișinău)

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutului de Filologie Română „B. P. Hasdeu” al MECC.